

ВІДГУК

рецензента кандидата політичних наук, доцента кафедри філософії і педагогіки Пазиніч Юлії Миколаївни на дисертаційну роботу

Сокурєнко Світлани Анатоліївни на тему:

«Вдосконалення системи управління безпекою праці та здоров'ям працівників в організаціях з урахуванням психосоціальних ризиків»,

яка представлена на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 26 – цивільна безпека за спеціальністю 263 – цивільна безпека.

Відгук складено на основі вивчення дисертаційної роботи, опублікованих здобувачем результатів дисертаційного дослідження та матеріалів, які містять підтвердження щодо практичного впровадження результатів дослідження.

1. *Обґрунтування актуальності теми дисертації та її зв'язок з науковими програмами і темами.* На сьогодні в Україні, особливо в нафтогазовому секторі, спостерігається високий рівень техногенних загроз, додатковий вплив воєнного стану та значне психоемоційне навантаження на персонал. Існуючі системи охорони праці здебільшого не враховують належним чином психосоціальні ризики (ПСР), що призводить до зростання стресу, професійного вигорання, абсентеїзму та зниження продуктивності.

Психосоціальні небезпеки (небезпечні чинники), як визначає стандарт ISO 45003:2021 «Occupational health and safety management - Psychological health and safety at work - Guidelines for managing psychosocial risks», це специфічні події, які пов'язані з організацією роботи, аспектами робочого середовища й можуть завдати психологічної, соціальної чи фізичної шкоди працівникам. Простіше кажучи, термін «психосоціальна небезпека» визначений як небезпечний чинник взаємодії між психологічними, фізіологічними та чинниками робочого середовища. Крім того, їх вплив пов'язаний з індивідуальною сприйнятливістю працівників, що призводить до ускладнення оцінювання психосоціального ризику. Звідси дисертаційна робота С.А. Сокурєнко дозволяє через модернізацію системи управління безпекою праці та здоров'ям персоналу (СУБПЗ) шляхом урахування впливу психосоціальних чинників на стан здоров'я працівників вирішити задачу із дієвого функціонування програм підтримки ментального здоров'я працівників організацій.

Дослідження виконано в межах наукових тем НТУ «Дніпровська політехніка», а його результати впроваджено на підприємстві нафтогазової галузі ТОВ «Нафтогаз Цифрові Технології» та у навчальному процесі НТУ «Дніпровська політехніка» (посвідчено актами впровадження). Робота узгоджується з пріоритетами державної політики у сфері охорони праці в умовах воєнного часу.

2. *Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.* Дисертаційна робота виконувалась відповідно до пріоритетних напрямів реформування системи управління охороною праці в Україні, а саме: – Концепції розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030

року, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 р. № 1018-р; – Плану заходів на 2024-2026 роки з реалізації Концепції розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 червня 2024 р. № 572-р; – Імплементацийних вимог в українське законодавство Міжнародної Директиви Ради ЄЕС від 12 червня 1989 року про запровадження заходів, покликаних заохочувати до покращення безпеки та охорони здоров'я працівників на роботі (89/391/ЄЕС); – Концепції реформування системи управління охороною праці в Україні, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 грудня 2018 р. № 989-р.

3. *Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і наукова новизна.* Дисертантка чітко сформулювала мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження. Застосовано сучасну методологію, зокрема положення ISO 45003:2021. Достовірність результатів підтверджується коректним використанням методів: статистичний аналіз, анкетування, кореляційний аналіз, моделювання (удосконалення методу Bowtie), а також пілотна перевірка розроблених заходів.

Методологічну основу роботи склали загальнонаукові принципи системного аналізу, методи порівняння, узагальнення, абстрагування, а також спеціальні підходи: статистичне опрацювання даних соціологічних опитувань, кореляційний аналіз, моделювання (із використанням удосконаленого методу «Краватка-Метелик»), емпірична верифікація запропонованих заходів.

Високий рівень обґрунтованості забезпечується використанням репрезентативного емпіричного матеріалу. Аналіз впливу психосоціальних чинників на рівень психосоціального ризику здійснювався за вісьмома групами небезпечних чинників (організація праці, соціальні умови, стан обладнання, небезпечні завдання, стан здоров'я, побутові фактори, воєнна агресія тощо), що відповідає комплексному підходу, рекомендованому міжнародними органами з охорони праці. Статистична обробка проводилася з використанням коефіцієнтів кореляції, що дозволило виявити не просто описові, а кількісні закономірності.

Обґрунтованість також підтверджується апробацією на науково-практичних конференціях та публікаціями у фахових виданнях, у тому числі тих, що індексуються у Scopus. Загальна кількість публікацій 14 з них 2 публікації у журналах, що входять до Scopus.

4. *Оцінка змісту дисертаційної роботи та повноти відображення її результатів у опублікованих працях.* У вступі авторка послідовно обґрунтовує вибір теми, акцентуючи на зростанні психосоціального навантаження на працівників в умовах воєнного стану, реформуванні ринку праці та високому рівні професійних ризиків у нафтогазовій галузі. Наведено дані про збільшення випадків професійного вигорання, абсентеїзму та зниження продуктивності, що прямо пов'язано з недостатнім урахуванням психосоціальних чинників у чинних системах менеджменту безпеки.

Розділ 1. Теоретичні засади управління безпекою праці та психосоціальними ризиками. Авторка розглядає еволюцію концепції СУБПЗ: від реактивної моделі (реагування на нещасні випадки) до проактивної, орієнтованої на ризики. Проаналізовано вимоги міжнародних стандартів ISO 45001:2018 та ISO 45003:2021. Виявлено, що більшість вітчизняних підприємств зосереджені на фізичних небезпеках, залишаючи поза увагою такі психосоціальні чинники, як організаційна несправедливість, рольова невизначеність, конфлікти, емоційне навантаження. Проведено огляд існуючих моделей управління ПСР. Запропоновано авторське тлумачення психосоціального ризику як ймовірності порушення психічного та фізичного здоров'я працівника внаслідок впливу організаційних, соціальних та ситуаційних чинників, посиленого зовнішніми умовами (зокрема воєнною агресією). На основі літературного огляду сформульовано гіпотезу про те, що синергетична дія кількох груп ПСР створює ефект, більший за просту суму окремих ризиків.

Розділ 2. Емпіричне дослідження психосоціальних ризиків та ментального здоров'я працівників нафтогазового комплексу. Другий розділ базується на первинних даних, зібраних упродовж 2022–2024 років на трьох підприємствах. Загальна кількість респондентів – 486 осіб (з них 62 % – чоловіки, 38 % – жінки). Використано авторський опитувальник, що включає блоки: «Організація роботи», «Соціальні умови», «Робоче середовище», «Обладнання та інструменти», «Небезпечні завдання», «Стан здоров'я», «Побутові чинники», «Військова агресія». Оцінювалася частота (ніколи – щодня), тривалість (до 1 год – понад 8 год) та інтенсивність стресу (за шкалою Лайкерта 1–5). Розглянуто два сегменти – промисловий (бурові, газоперекачувальні станції, свердловини) та офісний (диспетчерські, IT-підрозділи, адміністрація). Виявлено суттєві відмінності у промисловому сегменті, де домінують фактори фізичної небезпеки та хронічна втома та офісному, характеризується високим психоемоційним навантаженням.

Розділ 3. Розробка методологічних інструментів управління психосоціальними ризиками. Третій розділ – ключовий у частині новизни. Тут авторка пропонує удосконалену модель управління психосоціальними ризиками з урахуванням впливу на настання небезпечної події від комбінацій восьми груп психосоціальних небезпечних чинників, що дозволило удосконалити процес управління психосоціальними ризиками, який складається з десяти кроків, відмінністю якого є визначення рівня і оцінювання комбінацій психосоціальних ризиків в часі, як небезпечних чинників, так і ризиків за їх групами на основі трьох складових частоти, тривалості та інтенсивності переживання стресу, які визначають через опитування працівників за десятибальною шкалою.

Розділ 4. Комплексна програма захисту психічного здоров'я та моніторинг ефективності. Четвертий розділ має виражене практичне спрямування. Запропоновані організаційні заходи для створення служби психологічної підтримки, призначення наставників з психосоціальної безпеки. Запропоновано проводити навчання працівників методам саморегуляції

(дихальні техніки, тайм-менеджмент), інформування про ознаки вигорання. Важливо забезпечити участь працівників у психологічних тренінгах (керування конфліктами, стресостійкість, командоутворення) періодичністю раз на квартал. Пропонується проводити моніторинг щоквартально з використанням автоматизованих опитувань та залученням внутрішнього аудиту.

У загальних висновках сформульовано основні результати за кожним завданням, підтверджено досягнення мети, наведено практичні рекомендації для розробки локальних нормативних документів (Положення про управління психосоціальними ризиками, Порядок проведення оцінки ПСР). Окреслено напрями подальших досліджень: цифровізація процесу моніторингу, адаптація методики для інших галузей (енергетика, транспорт, освіта), поглиблене вивчення нейрофізіологічних маркерів стресу.

5. Значення дисертаційної роботи для науки, практики та суспільства

Наукове значення дисертаційної роботи полягає в розвитку теорії управління психосоціальними ризиками в межах цивільної безпеки. Уперше встановлено кількісні залежності між суб'єктивними оцінками стресу та рівнем ПСР, а також впливом частоти, тривалості й інтенсивності восьми груп факторів.

Практична цінність дисертаційної роботи підтверджена розробкою готових інструментів: опитувальника, матриць ризиків, програми захисту психічного здоров'я, системи критеріїв зрілості. Результати впроваджено в навчальний процес НТУ «Дніпровська політехніка», у практику підприємства ТОВ «Нафтогаз Цифрові Технології». Ефективність підтверджена зниженням вигорання й абсентеїзму.

Суспільне значення дисертаційної роботи особливо вагоме в умовах воєнного стану: робота сприяє збереженню психічного здоров'я працівників критичної інфраструктури, зменшенню економічних втрат через стрес, підвищенню культури безпеки та психологічної стійкості колективів.

Наявність зворотного зв'язку від виробничників, які підтвердили ефективність запропонованого десятикрокового алгоритму, матриць оцінки та програми захисту психічного здоров'я, що є вагомим доказом того, що наукові положення роботи є не абстрактними, а працюючими.

6. Перевірка на дотримання академічної доброчесності

Перевірка тексту дисертації та публікацій за допомогою програм виявлення запозичень не виявила порушень. Усі використані джерела оформлено згідно з вимогами, наявні посилання на першоджерела. Жодних ознак плагіату чи фальсифікації не зафіксовано.

7. Дискусійні моменти, зауваження та пропозиції щодо змісту й оформлення дисертації

1. Математичний апарат оцінки сукупного психосоціального ризику базується на сумі ризиків від окремих небезпечних чинників. Однак небезпечні чинники можуть синергетично впливати один на одного, підсилюючи вплив на рівень психосоціального ризику, що потребує введення прийомні вагових коефіцієнтів і проведення подальших досліджень.

2. У роботі бракує чітких пропозицій щодо узгодження запропонованих процедур з оцінки психосоціальних ризиків із вимогами Закону України «Про систему охорони психічного здоров'я в Україні» та галузевих нормативних актів.

3. Недостатньо висвітлено проблему суб'єктивності самооцінок під час анкетування, впливу соціально бажаних відповідей та можливих помилок вимірювання.

Вказані зауваження не знижують загальної позитивної оцінки дисертації та можуть бути враховані в подальших дослідженнях.

8. Загальний висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам

Підсумовуючи оцінку представленої на рецензування дисертаційної роботи, хочу наголосити, що сформульовані автором ключові наукові положення, висновки та практичні рекомендації повністю відповідають усім сучасним вимогам, які висуваються до досліджень такого рівня. Ретельне ознайомлення з текстом дисертації та публікаціями здобувача дає всі підстави стверджувати: робота Світлани Анатоліївни Сокурєнко на тему «Вдосконалення системи управління безпекою праці та здоров'ям працівників в організаціях з урахуванням психосоціальних ризиків» є самостійним, завершеним і цілісним науковим досягненням. Основні положення дослідження обґрунтовані, достовірні, мають високу теоретичну глибину та практичну цінність. Усі отримані результати є новими, оригінальними та мають чітко виражену наукову новизну.

За критеріями актуальності, рівня новизни, ступеня наукової обґрунтованості, а також теоретичної й практичної значущості дисертація повністю відповідає вимогам галузі знань 26 «Цивільна безпека» та спеціальності 263 «Цивільна безпека». Робота відповідає положенням нової редакції Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 19 травня 2023 року № 502 (зі змінами), а також вимогам Постанови Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 щодо присудження ступеня доктора філософії (зі змінами).

Враховуючи успішне вирішення актуального наукового завдання зі вдосконалення ефективності системи управління безпекою праці та здоров'я працівників в організаціях у нафтогазовій промисловості з урахуванням психосоціальних ризиків, Світлана Анатоліївна Сокурєнко заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 26 «Цивільна безпека» за спеціальністю 263 «Цивільна безпека».

Рецензент кандидат політичних наук,
доцент кафедри філософії і педагогіки

Пазиніч Юлії Миколаївни